Veli-Pekka Viljanen

U 69/2022 vp, Valtioneuvoston kirjelmä Euroopan komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ehkäisyä ja torjuntaa koskevista säännöistä (COM(2022) 209 final)

Eduskunnan perustuslakivaliokunta 12.10.2022

Komission ehdotuksen tavoitteena on muodostaa selkeä ja sitova oikeudellinen kehys, jonka avulla voidaan torjua ja ennaltaehkäistä lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa. Komission mukaan velvoittamalla palveluntarjoajat tunnistamaan lapsiin kohdistuva väkivalta, ilmoittamaan siitä ja poistamaan sitä koskeva kuvamateriaali voidaan estää lasten joutuminen uudelleen väkivallan kohteeksi ja aineiston uudelleen ilmestyminen sekä tunnistaa rikoksentekijät ja asettaa heidät syytteeseen. Tavoitteeseen pyritään kohdistamalla asiaankuuluville tietoyhteiskunnan palveluntarjoajille (esim. keskinäisviestinnän välittäjät, säilytyspalvelujen tarjoajat, sovelluspalvelujen tarjoajat ja internetpalvelutarjoajat) velvoitteita mahdollisen jo tiedossa olevan tai uuden lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin tai groomingin tunnistamiseksi ja sen poistamiseksi alustoilta, sekä perustamalla uusi riippumaton lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan torjuntakeskus (s. 3).

Valtioneuvoston kirjelmässä on arvioitu asetusehdotusta suhteessa perustuslakiin sekä perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin (s. 13-19). Kirjelmän mukaan asetusehdotus muodostaa laajan ja monimutkaisen sääntelykokonaisuuden, jonka periaatteellinen merkitys on huomattava erityisesti luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan osalta. Kirjelmässä todetaan, että asetusehdotuksen voidaan katsoa nostavan esiin kokonaan uudenlaisia, myös ennakkotapausluonteisia piirteitä, joita ei ole arvioitu perustuslakivaliokunnan käytännössä (s. 13). Kirjelmän mukaan asetusehdotus eroaa perustuslakivaliokunnan aiemmin arvioimista tilanteista muun muassa siten, että ehdotukseen sisällytetyt tunnistamismääräykset eivät ole rajattu tiettyihin henkilöihin, vaan ne on rajattu tiettyihin palveluihin. Lisäksi verkkovälitteisen lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan tunnistamista tietyssä palvelussa suorittavat yksityiset toimijat, vaikkakin viranomaisten määräyksestä (s. 16). Keskityn lausunnossani tarkastelemaan asetusehdotuksen tunnistamismääräystä koskevaa sääntelyä nimenomaan perustuslain 10 §:n 2 momentissa turvatun

luottamuksellisen viestin salaisuuden näkökulmasta, jota koskeva rajoituslauseke sisältyy perustuslain 10 §:n 4 momenttiin.

Asetusehdotuksen 7 artiklan mukaan sijoittautumispaikan koordinoivalla viranomaisella on oltava valtuudet pyytää toimivaltaista oikeusviranomaista tai muuta riippumatonta hallintoviranomaista antamaan tunnistamismääräys, jossa säilytyspalvelujen tarjoajaa tai henkilöiden välisten viestintäpalvelujen tarjoajaa vaaditaan toteuttamaan 10 artiklassa tarkoitetut toimenpiteet verkkovälitteisen lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivallan tunnistamiseksi tietyssä palvelussa. Edellytyksenä tunnistamismääräyksen antamiselle on muun ohella se, että on näyttöä merkittävästä riskistä, että palvelua käytetään säännöksen tarkoittamaan verkkovälitteiseen lapsiin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan. Tunnistamismääräyksen saaneiden on pantava se 10 artiklan mukaan täytäntöön asentamalla ja käyttämällä teknologiaa, jolla tunnistetaan joko lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivaltaa todistavan tiedossa olevan tai uuden kuvamateriaalin levittäminen tai lapsen houkuttelu seksuaalisiin tarkoituksiin käyttäen EU-keskuksen toimittamia vastaavia indikaattoreita.

Ehdotusta on arvioitava perustuslain 10 §:n 2 ja 4 momentin mukaan. Edellisen säännöksen mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Jälkimmäinen säännös sisältää rajoituslausekkeen, jonka mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana sekä tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta.

Tunnistamismääräyksen tarkoituksena on estää ja torjua lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa ja lasten houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin. Perustuslakivaliokunnan käytännössä on aikaisemmin katsottu, että esimerkiksi törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä voidaan pitää säännöksen tarkoittamana yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavana rikoksena (PeVL 36/2002 vp, s. 4). Rikoslaissa on kattavasti kriminalisoitu lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset, esim. RL 20:6, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö; RL 20:7, lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö; RL 20:8 b, lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin; RL 20:8 c, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen; RL 17:18, sukupuolisiveellisyyttä koskevan kuvan levittäminen; RL 17:18 a, törkeä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen. Tällaisia lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia voidaan nähdäkseni kattavasti pitää perustuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitettuina yksilön tai

yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavina rikoksina, kun otetaan huomiota, että ne kohdistuvat alaikäisiin ja siten erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin.

Perustuslakivaliokunnan käytännössä rikoksen tutkintana perustuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitetussa mielessä voidaan pitää sellaisia toimenpiteitä, joihin ryhdytään jonkin konkreettisen ja yksilöidyn rikosepäilyn johdosta, vaikka rikos ei vielä olisi ehtinyt toteutuneen teon asteelle (esim. PeVL 19/2008 vp, s. 3-4). Käsiteltävänä olevassa tapauksessa ei vielä voitane puhua ainakaan tunnistamismääräyksen antamistilanteessa vielä näin pitkälle menevästä tilanteesta. Tunnistamismääräys voidaan nimittäin antaa, ”jos on näyttöä merkittävästä riskistä, että palvelua käytetään (…) verkkovälitteiseen lapsiin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan” (7 artikla 4 kohta).

Toisaalta tunnistamismääräys ei ainakaan ensi vaiheessa tarkoita, että luottamuksellisen viestin sisältöä avataan, vaan on kyse tietyn palveluntarjoajan säilyttämän tai välittämän viestinnän teknisin apuvälinein tapahtuvasta seulonnasta, jonka tarkoitus on löytää muun viestinnän joukosta seksuaaliväkivaltaa tai seksuaalisiin tarkoituksiin houkuttelua koskevia viestejä. Tässä teknisin apuvälinein tapahtuvassa seulonnassa ei vielä puututa luottamuksellisen viestin salaisuutta koskevan perusoikeussäännöksen keskeiseen suojelukohteeseen eli viestin varsinaiseen sisältöön. Pidän yhtenä mahdollisuutena sitä, että tällaista viestinnän teknisin apuvälinein tapahtuvaa seulontaa arvioitaisiin lievemmin kriteerein kuin viestien varsinaista avaamista, joskaan asiasta ei ole perustuslakivaliokunnan aikaisempaa kannanottoa. Tämän tulkinnan mukaan tunnistamismääräysmenettelyssä ei siis olisi vielä kysymys varsinaisesta rajoituksesta viestin salaisuuteen.

Kyseessä on uuden teknologian myötä syntynyt säädösongelma, jossa uutta teknologiaa hyödynnetään rikolliseen toimintaan sellaisella tavalla, jota ei perusoikeussääntelyä aikanaan hyväksyttäessä voitu vielä ennakoida. Vaikka ehdotettuun tunnistamismääräysmenettelyyn ei voida nähdäkseni suoraan soveltaa perustuslain 10 §:n 4 momentin vaatimuksia, voidaan ehdotettua sääntelyä sinänsä perustella vahvasti lasten perusoikeuksien turvaamistavoitteella ja heidän suojelemisellaan seksuaaliselta väkivallalta. Tältä osin on myös huomattava, että tunnistamismääräyksen antaminen edellyttää 7 artiklan 4 kohdan mukaan, että sen antamisen syyt ovat painavammat kuin kielteiset vaikutukset kaikkien asianomaisten osapuolten oikeuksiin ja oikeutettuihin etuihin, kun otetaan huomioon erityisesti tarve varmistaa oikeudenmukainen tasapaino kyseisten osapuolten perusoikeuksien välillä.

Tunnistamismääräyksen täytäntöönpano olisi yksityisten säilytyspalvelujen tarjoajien ja henkilöiden välisten viestintäpalveluiden tarjoajien tehtävänä, tosin viranomaismääräyksen perusteella. En näe valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallisena sitä, että palveluntarjoajille asetetaan tällaisia lisävelvoitteita, jotka liittyvät kiinteästi heidän toimintaansa ja jossa heillä on parhaat edellytykset huolehtia tunnistamisen käytännön toteuttamisesta, kun otetaan huomioon, että asetusehdotus sisältää runsaasti menettelyllisiä takeita sekä turvaa tehokkaat oikeussuojakeinot palveluntarjoajille ja palvelujen käyttäjille (9 artikla).